

НАДГРОБНИ ПАМЕТНИЦИ В ОРЯХОВО И СЕЛАНОВЦИ

Николай Ненов

Регионален исторически музей – Русе

Гробището на град Оряхово се намира в горния край на града и не е премествано през последното столетие. Поради това в чертите му се откриват както традиционни за региона надгробни паметници, така и характерните за градската култура типове паметници, чиито форми проникват от Западна Европа и притежават естетиката на класическата Античност. Като цяло богатата пластична украса по паметниците споделя характеристиките на християнската обредна система. В по-ново време и в съвременността се установяват прости форми, преобладават плочи, на които се апликират различни детайли – ниши за свещи, вази за цветя, религиозни или комунистически знаци, букви, надписи, снимки.

Гробището в село Селановци се намира североизточно от центъра на селото. Северната част от него е неподдържана, където в храстите се крият множество старинни надгробия. Освен надгробните паметници във форма на кръст, присъстват и множество от близкото минало, с петолъчки, както и съвременни, с посвещения и рисунки.

Формата на традиционните надгробни паметници наподобява кръст, като горното рамо е разширено в трапец и понякога продължава в странични удължения, които имат украса, наподобяваща пера. Характерно изображение в централната част е композиция от кръстове. Според специалистите по традиционните надгробни паметници се открива иконографска схема на Разпятието Христово, създадена на местна почва, която включва своеобразно единство от трите кръстни дървета (Любенова 1996: 220). Този мотив, реализиран като комбинация от кръстове се среща в региона около Враца, където е локализирана каменоделска школа. Оттам надгробията по форма и украса се срещат в Монтанско и Оряховско. Някои от особеностите при изработката на традиционните надгробия в Оряховско са употребите на графична техника, с която се оформят декоративни елементи чрез вдлъбване на определени полета от основната лицева плоскост (Любенова 1996: 222)

Този тип кръстове се описват като четирикрилни (Енчев-Видю 1994), при тях долното крило е по-голямо и обикновено е заровено в земята, а горното се разширява навън и на върха си има продълговата шапчица. Успоредно с околния контур е гравирани линия. По лицето симетрично има вдлъбнатини, които образуват кръстове. В по-ново време техниката се опростява и образите стават само контурни.

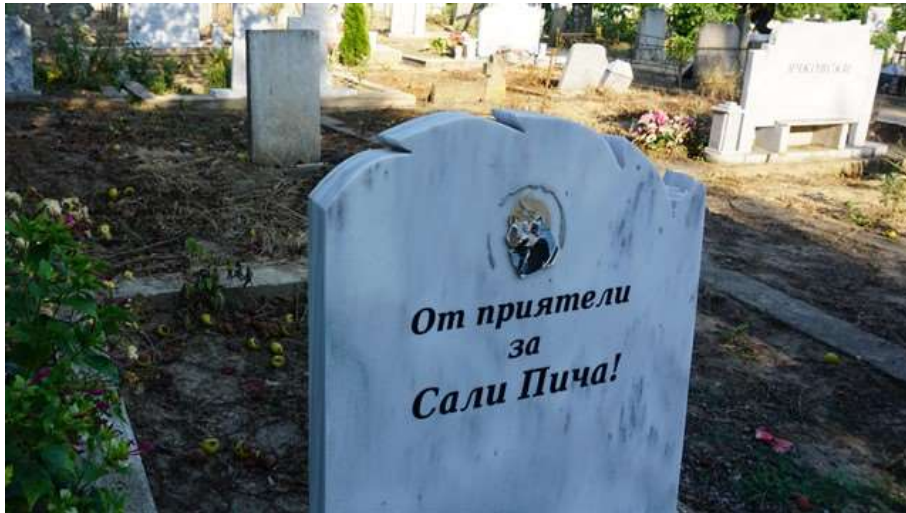
И тук, както и на много места у нас, силуетното оформление различава мъжкия от женския надгробен паметник, а в по-ново време за това служат надписи и снимки. На задната страна на традиционните надгробия за жени, е изрисувано изображение на плитка коса.

Според формата и съдържанието на надгробията могат да обособят четири времеви периода. Най-старият от тях е свързан с описаните каменни надгробни паметници, които принадлежат към врачанската каменоделска школа, и се ползват до средата на XX век. Едновременно с тях се появяват модели на градски тип мемориал, който се състои от пиедестал и основно тяло, паралелепипед, увенчан с кръст. Разлики тук се откриват в изработката от варовик или гранит, от апликациите на порцеланови снимки – клише, както и в появата на скулптурни фигури, които могат да бъдат апликирани готови модели на херувими и ангели или да са индивидуално скулптирани. Посочените разлики подсказват социални неравенства. След средата на XX век този тип паметник се загубва, като се появяват опростени плочи, излети от цимент и мозайка и каменни надгробия, които включват активно стилистиката на комунистическия режим в България по това време.

В последните десетилетия формата и материалите стават твърде разнообразни, за да се открие тенденция, а многообразието от техники за работа с камък предоставя възможности за отличаване на надгробията.

Основните промени при изработването на надгробните паметници са смаляването на техните обеми и появата на фамилни надгробия – на двама и повече души, изобразени върху един камък. Развойните тенденции при традиционните антропоморфни паметници водят до изчезване на антропоморфизма във формата, който се прелива в пределната персонификация с посочване на име. И ако в началото антропоморфният паметник е съдържал пластическа информация за пола (според контурите на надгробие) и по-рядко за социалния статус, то по-късно се появяват и надписи. В тях се включват името и годините на раждане и на смъртта, както и снимки.

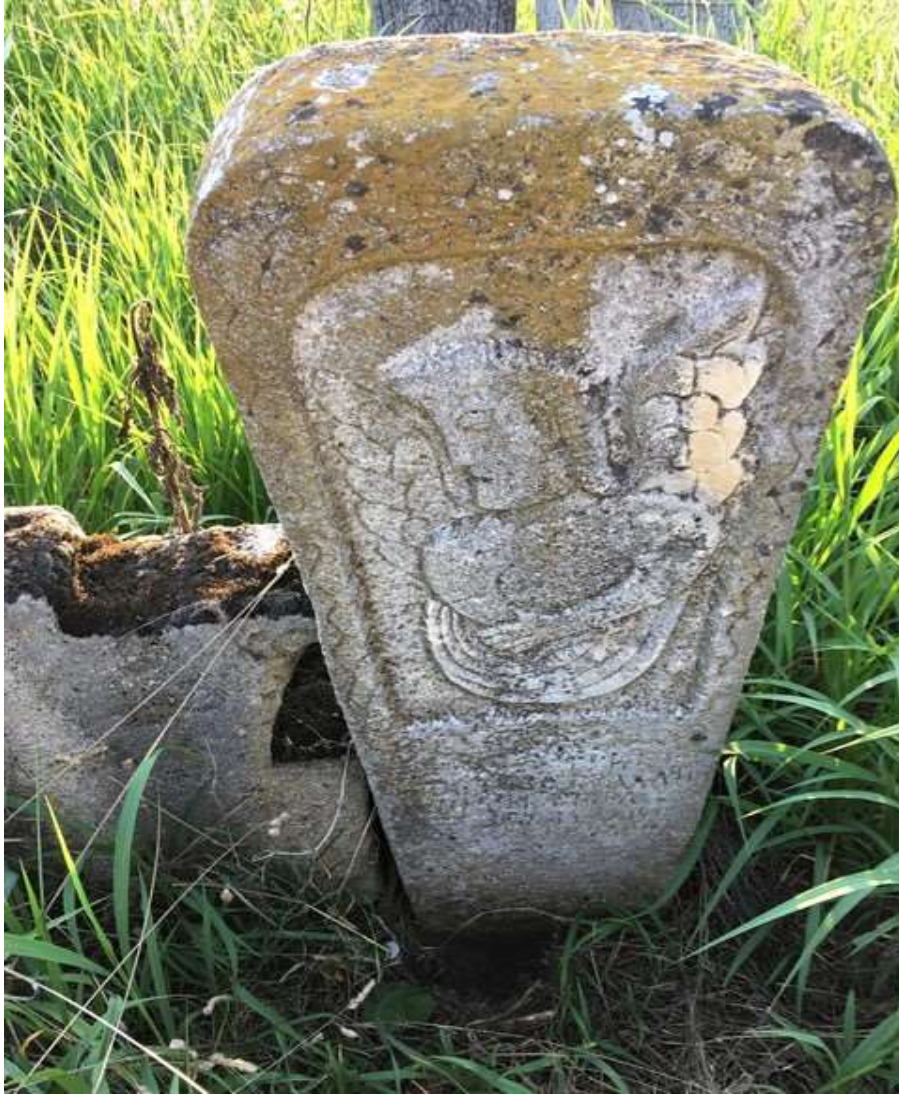
Градският тип надгробия ясно очертават социални разлики – в Оряхово ще отличим паметник, поставен за Йордан Йонов, увенчан с негов бюст – възрастен мъж с

брада и мустаци, в сако, риза и вратовръзка. Около него се е формирал родов парцел, употребяван и до днес. В подножието на надгробнието е поставен бюст на съпругата – Мика, от 1937 г.

Отбелязвам тези случаи, тъй като изработката на бюст се среща рядко и явно показва положението на гражданите в обществото, като с това подчертава тяхната индивидуалност. Паметникът се отличава и с изсечен херувим в основното тяло, чийто горен ръб притежава фриз с античен мотив.

В съседство е паметник, увенчан с орел, в чиито нокти има самолет и витло, посветен на гибелта на летец. Паметникът е излят от бетон с мозайка, поради което ясно се отличава украсата на основното тяло с две авиобомби, а надписите са почти нечетивни. В средата стои порцеланова снимка на загиналия летец. Паметникът не е типов и има индивидуално внушение. Тези примери се подсилват от централното им местоположение, в близост до входа на гробището и до храма, като по този начин показват разслоението в градската структура.

В Селановци градските по тип надгробия са единици и отбелязват учители и по-богати хора. Съхранената социална структура на селището и липсата на мигранти във времето на социализма са запазили старинния вид на гробището. Постепенното обезлюдяване на региона допринася за забравата и опустяването на част от некропола, но там, където родовете съществуват, се полагат грижи за всички надгробни съоръжения, дори безименните в непосредствена близост, като така се запазва културната памет на региона.

ЛИТЕРАТУРА

Енчев-Видю 1994: Енчев-Видю, Иван. Български народен кръст. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София.

Любенова 1996: Любенова, Ива. И гробовете умират. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София.

TOMBSTONES IN ORYAHOVO AND SELANOVTSI

Nikolai Nenov

Regional museum of History – Rousse

Abstract

The text describes the cemeteries and tombstones in the town of Oryahovo and the nearby village of Selanovtsi. The rich plastic decoration of the traditional type of monuments has the characteristics of the Christian ritual system. In more recent times simple forms are established – plates predominate, on which various details are applied – niches for candles, vases for flowers, religious or communist signs, inscriptions, photos.

According to the form and content of the tombstones, there are four time periods. The oldest are stone tombstones, which belong to the stonemakers school of the town of Vratsa and were used until the middle of the twentieth century. Simultaneously with them appear

models of urban type memorial, which consists of a pedestal and a main body, a parallelepiped, crowned with a cross. Limestone or granite, applications of porcelain photographs, the appearance of sculptural figures – these differences suggest social inequalities. After the middle of the twentieth century, this type of monument was lost, with the appearance of simple slabs, cast from cement, which included the style of the communist regime in Bulgaria at that time.

Keywords: urban cemeteries, tombstones, cultural memory, local community, heritage.